

NS-røtter i bygde-Norge

Av Eystein Eggen

Men det var da ikke 100 000 sosialister som ble stengt ute ved rettsoppgjøret i 1945?, spør jeg meg selv etter å ha lest kronikken 23. desember av Peder Figenbaum, der det hevdes at «Likheten mellom nazismen, fascismen og sosialismen var langt mer fundamental enn det Sørensen påpeker». Sørensen er historikeren som i høst gjorde seg bemerket med en bok der høydepunktet var en fotokopi som viste at NS-regimet ville innføre barnetrygd på tampen av en tapt verdenskrig med titalls millioner døde.

Det samme poeng ble også, om enn noe mer utdypende og balansert, fremført av Bernt Hagtvet i kronikken 18/11: «Sosialister som ble nazister». Der slås blant andre den britiske fascistleder Sir Oswald Mosley fra krikorn med Mussolini og en klikk med syndikalistiske avhoppere fra Arbeiderpartiet.

Men hvis NS hadde vært en arbeiderbevegelse, måtte dette ha vist seg i medlemslistene fra krigen. Hvor var arbeiderne?

I hovedstaden er det mest slående trekk fraværet av medlemmer øst for Akerselven, med den da nybygde Sinsenbyen som eneste unntak. Basen for NS var Frogner. «Arbeiderlederen» Sverre Krogh, en av dem nevnt med navn i omtalte kronikker, bodde under krigen således i en rekvirert villa i Madserud allé, omgitt av en bråte bonderomantiske partifeller, deriblant en av døtrene på Aulestad. Hennes far, Erling Bjørnson, var sønn av dikteren, og hadde før krigen sittet i Stortingets justiskomité for Bondepartiet. Det som fikk ham inn i NS, var hans aversjon mot hva han kalte «skipskjørens og murgårdens folk», dvs. hele den nedbrytende moderne tidsånd.

Vidkun Quislings NS var ingen arbeiderbevegelse, mener kronikkforfatteren.

NS' røtter lå i «dalstrøka innafor». Partiets sterkeste kommune var Valle i Setesdal, den bygd hvor bondekonservatismen vel har stått sterkest. Hver fjerde mannsperson over 15 år var medlem. Den mest fremtredende bykommune var Molde, et småborgerlig administrasjonssenter som knapt nok har utmerket seg ved noen sosialistisk profilering.

Lar vi «Dovresprinten», jernbanen Oslo-Trondheim, skjære et politisk tverrsnitt gjennom landet, får vi dette inntrykk utdypet. På Hadeland var Dynna tyngdepunktet i NS. At disse eldgamle åkerbakker skulle være grobunnen for sosialisme, må selv for en gjennomreisende fortone seg underlig. På Hedemarken var endel gårdsarbeidere med, som ikke var i slekt med eierne, som altså da også var NS. Østover i skogdistriktene var NS en ren bondebevegelse (Åmot, Elverum), bortsett fra i Trysil, som hadde det eneste arbeidermiljø verdt å nevne. Småbru-

kerne og skogsarbeiderne her fulgte større skogeiere i deres kamp mot de svenske bolagene og kommunistene på kartongfabrikken på Rena. Personlig ville jeg nok helst kalle også dette grunnlaget konservativt.

Krystallklart blir bildet når vi kommer over i Oppland fylke. Tendensen topper seg i Nord-Gudbrandsdal. Der kom halvparten av NS-medlemmene fra den øvre tiendedel av gårdene (da som var på mer enn 9 skyldmark). Hvert tredje bruk i denne øvre statusgruppe var eid av et NS-medlem. Benytter vi lengden av fengselsstraffene, som et mål på engasjement, får vi en markert konsentrasjon i den lille håndfull av «eventyrgårder», med dalens største bruk i spissen (på 73 skyldmark, Bygdø Kongsgård er til sammenligning på 63 skyldmark).

«Idag har de gamle bondeslektene for alltid mistet sin makt», skrev Gudbrandsdølen i 1945. Det samme skrev Adresseavisen, men da om NS' høyborg i Trøndelag: jordbruksdistriktene «inne i fjordene», der de tradisjonsrike klanene satt. En stakkert stund hadde de deltatt i Bjørnsons bondevenstre, begynte så å frykte utviklingen. «Noreg må ikkje verta eit industriland, det må verta eit bondeland», skrev en av dem i spalten «Kvifor eg er medlem av NS». I Sør-Trøndelag var ånden den samme, men med noe mindre bredde i oppslutningen: I Melhus hadde handelen med gårdene svekket konservatismen. Brukerne på Reins kloster (70 skyldmark) var likevel med i partiet, og Storfosen på 109 skyldmark var eid av en av ministerne. Denne gård hadde ved århundreskiftet 48 husmannsplasser. Ingen av dem var medlemmer, derimot gartneren på godset.

Det fantes sosialister som ble nasjonalsosialister – nazister. Men i Norge var ikke dette noe fremtredende trekk. Nasjonal Samlings røtter lå i «dalstrøka innafor», i de bygder hvor bondekonservatismen og motstanden mot det moderne samfunn var sterkest. Historikeren Eystein Eggen imøtegår dem som mener å ha funnet sosialistisk tankegods i Quislings parti.

Sir Oswald yndet å la seg fotografere på Øst-Londons puber. Men grunnlaget for verdensbildet kommer godt frem i hans selvbiografi «Mitt liv»; «hjemme på godset var vi alle som en eneste stor familie», forteller han. Mosley familien var søkkrik. Den hadde eid grunnen Manchester by ble bygd på.

En jorddrott kan selvfølgelig være både arbeiderleder og ivrig planøkonom. Problemene oppstår når man diskuterer hvem som skal eie jorden. Her i landet stammer påstanden om NS som arbeiderbevegelse fra et eldre partimedlem. Han skrev tre bind om emnet. Samtidig lanserte han «Norsk Front». Det var jo så festlig med unge, radikale venner. I dag skriver noen «eks-raddiser» fra 1968 de samme verker. Det er således ikke nødvendig å spa i arkivene for å blottlegge ismenes sammenfall.

Fjorårets bokhøst har flere gode eksempler.